

Jakob Skovgaard-Petersen: *Islam på tv i den arabiske verden.*

**Seks foredrag af Jakob Skovgaard-Petersen
Vandkunsten 2013, 199 kr. Udkommer
april 2013.**

I 2012 modtog professor, dr. phil. Jakob Skovgaard-Petersen fra Institut for Tværkulturelle og Regionale Studier, Københavns Universitet Rosenkjærprisen. Prisen er opkaldt efter DRs tidligere foredragschef Jens Rosenkjær (1883-1976), og den er siden 1963 blevet givet til ”en fremtrædende forsker eller kulturpersonlighed, som evner at gøre vanskelige emner tilgængelige for et bredere publikum i en forståelig og levende form”, som det hedder i formålsparagraffen. Skovgaard-Petersen modtog prisen for hans ”evne til generelt at kommunikere håndfast i en dialogisk form”, som det hed i motivationen ved prisoverrækkelsen. Prismodtageren forpligter sig til at give en række radioforedrag om det vanskelige emne, de har gjort bredt tilgængeligt. Skovgaard-Petersens foredragsemne tog udgangspunkt i de emner, som *Center for den Nye Islamiske Offentlighed* beskæftiger sig med. Et center han har været leder af siden 2008. De seks foredrag er i bogen udvidet med noter og referencer samt et reflekterende efterord.

Indledningsvis stiller Skovgaard-Petersen spørgsmålet: Hvad har religion med tv at gøre? For at svare på spørgsmålet vender han først blikket mod de grundlæggende religionssociologiske præmisser, som henholdsvis Emile Durkheim (d. 1917) og Max Weber (d. 1922) udviklede i deres beskrivelse af relationen samfund og religion. Religion er et samfundsmæssigt produkt, som både forankrer værdier og normer, der får samfund til at hænge sammen, og som samtidig er en dynamisk institution, der får individer til at handle og forandre samfund. Religion bliver i dette per-

spektiv en kollektiv institution, som reflekterer samfundets institutioner, forestillinger og værdinormer. Det religionssociologiske perspektiv bliver overført til at beskrive tv'ets rolle i samfundet. Det vil sige, Skovgaard-Petersen viser, hvordan religion og tv, som samfundsinstitutioner har visse paralleller. Begge fænomener er fællesskabende, det er et medium for følelser, engagement, viden om samfund og bidrager til (re)konstruktionen af værdier og normer. Det religionsvidenskabelige blik smelter dermed sammen med det medievidenskabelige i studiet af islam på arabisk tv. Det giver både nye indsigter i, hvordan islam fortolkes i den arabiske verden, og for tv'ets rolle som kulturinstitution i (den arabiske) verden.

Skovgaard-Petersen gør teksten levende ved at bruge sin egen barndoms tv-ritualer som billede på tv-udviklingen og bringer dermed sin egen historie i spil. I Skovgaard-Petersens barndom, som i så mange lignede barndomshjem i 1960'erne og 1970'erne, var det at se tv et ritual for hele familien. Fjernsynet var udformet som et husalter, og dagen efter kunne man i skolen sammen med klassekammerater diskutere aftenens udsendelser, reflektere over (re)præsentationen af verdens begivenheder og af dramatiseringer over historier og liv. Sådan var det ikke kun i Danmark, men også i eksempelvis Tyrkiet, som Skovgaard-Petersen viser det med en reference til Orhan Pamuks seneste bog, *Uskyldens Museum*, hvor en vigtig del af handlingen udspiller sig foran tv-skærmen i en bestemt familie, og hvor tv-ritualerne minder om dem, Skovgaard-Petersen beskrev fra sin egen barndom. Historierne, der fortælles i det tyrkiske tv, er de samme, som vi kender fra Danmark - det er de samme internationale nyheder der kører over skærmen, og det er de samme amerikanske kriminalserier, som de refererer til i samtalerne. Vi er, som Skovgaard-Petersen meget rigtigt observerer, alle seere af de samme begivenheder, af de samme fiktioner, på tværs af grænser, og når vi snakker

med den tyrkiske muslim i Istanbul, har vi forbausende mange fælles referencer politisk og kulturelt. Eller som Skovgaard-Petersen lakonisk udtrykker det, i dag refererer unge fra København og Beirut "til afsnit af "Friends", som man engang ville have citeret kapitler i Femte Mosebog". I dette perspektiv har tv'et overtaget nogle af de funktioner, som religion engang havde, som fællesskabsbærende institution og fortolker af begivenheder, men alligevel fortolkes verdens politiske og kulturelle begivenheder ikke ens af unge i København og Beirut - den lokale kontekst, de lokale programmers repræsentation af politiske og kulturelle begivenheder er med til at definere lokalt forankrede fortolkningspakker af virkeligheden. Det er på den ene side de ligheder mellem tv-udsendelser globalt set og på den anden side de lokale fortolkninger af politiske og kulturelle begivenheder, som får Skovgaard-Petersen til at benytte tv-produktioner som udgangspunkt for studiet af kulturer. Samtidig er det et oplagt sted at starte sin undersøgelse, hvis man, som Skovgaard-Petersen, vil vide noget om arabernes forhold til islam i dag. Islam fortolkes og formes på tv og virker i et durkhemiansk perspektiv fællesskabsdannende. Men tv'et bliver også en arena, hvor kultur- og religionskampe udspiller sig, hvor seerne i et weberiansk perspektiv vælger de elementer, der giver mening i deres aktuelle livssituation.

Ramadan som samfundsmæssigt fænomen bliver brugt til at beskrive den transformation, som de arabiske samfund har undergået set gennem den særlige optik, som religion og fjernsyn udgør. Skovgaard-Petersen begynder analysen for 25 år siden Egypten i 1987, hvor han første gang oplevede ramadanen tæt på. Det var fællesskab i familie og nærsamfund i stats-tv'ets tid og ramadanens underholdnings- og forbrugermæssige værdi udspillede sig i tv'et med quizshows og daglige serier (ligesom julekalenderen) i ramadanen uden nævneværdigt religiøst indhold. I 2012 var situa-

tionen en anden. Antallet af tv-kanaler er steget kraftigt, ligesom i Danmark. Tv-kanalerne forsøger at nå hele den arabiske verdens seere, hvilket også gør den nationale kontekst mindre betydningsfuld. Udbuddet af tv-udsendelser er enormt, konkurrencen om seerne hård, og alene den traditionelle ramadanserie fandtes i 120 udgaver i 2012. Serierne har ofte et underliggende politisk og/eller moralsk budskab – det kan eksempelvis være en understregning af det konfliktfyldte forhold til Israel og polarisering mellem kristne og muslimer med moralen, at man skal kunne leve sammen på tværs af religioner. I 2012 satsede den saudisk ejede tv-kanal MBC stort og sendte den dyreste arabiske tv-serie nogensinde, *Omar*, om Omars forbilledlige liv fra hyrdedreng til Muhammeds våbenfælle og senere kalif. Det er, ifølge Skovgaard-Petersen, næsten også den eneste af de ca. 120 serier med religiøst indhold (serien kan i øvrigt ses her:

www.mbc.net/ar/programs/omar.html). Der er en pointe i, at serien kan ses gratis, og det er, at arabisk tv ikke skal tjene penge, men sprede et særligt budskab, som i dette tilfælde stemmer overens med en saudisk sunni-muslimsk islamforståelse. Dermed vil en del shiitter også tolke seriens budskab, som vendt mod dem. Omar er ikke et forbillede blandt shiitter, og serien bidrager da også til at øge spændingen mellem sunnier og shiaer. Serien har også vist sig at være kontroversiel blandt lærde sunnimuslimer. Det skyldes, ifølge Skovgaard-Petersen, spørgsmålet om billedforbuddet, som tidligere betød, at enhver fremstilling af mennesker og dyr var forbudt. Det er i årenes løb, ikke mindst på grund af disse tv-serier, blevet indsnævret til islams mest hellige personer og altså ikke uden protester fra lærde. Muhammed er i serien den eneste person, hvor billedforbuddet overholdes. Hans person optræder kun som en stemme. Samtidig forsøger seriens producere at imødekomme kritik fra religiøse lærde ved ind-

ledningsvis, før hvert afsnit at sikre, at islamiske lærde har godkendt serien. Dermed reflekterer tv-seriens underliggende personfremstilling et teologisk brud med fortidens fortolkning af billedforbuddet af forskellige lærde i den arabiske verden.

I kapitlet om den ideologiske og religiøse kamp om hjerter og hjerne viser Skovgaard-Petersen, at TV hurtigt blev det primære redskab til at opdrage folk, da arabiske lande etablerede statslige TV-kanaler (det gælder for den sags skyld også i vestlige lande – tænk bare på OBS-udsendelserne). Et moderne ideal om oplysning; *tanwir*. Siden blev idealet om oplysning synonymt med loyalitet overfor magtens elite. I satellitalderens tid er islam et langt større og mere dynamisk tema på kanalerne, end det var på de gamle jordbaserede hovedkanaler.

I 2012 nærmer man sig 700 arabiske satellitkanaler. Et pluralistisk dynamisk og underholdende indslag i den mellemøstlige virkelighed. Danmark har ikke en eneste satellitkanal, som Skovgaard-Petersen præcist udtrykker det. Investeringerne i medier og kanaler er politisk legitimeret, og reklamemarkedet kan ikke bære udgiften alene. Således er der, som eksempelvis i Danmark, en statsfinansiering- og indflydelse, som præger kanalernes indhold. Samtidig bruges de enorme personlige formuer i oliefamilierne til at skabe et loyalistisk mediesystem med stabile patron-klientforhold mellem politiske magthavere og tv-filantroper. I satellitalderen er saudiske penge leverandør af meget andet end islamisk konservatisme. Det er et interessant perspektiv – al den stund, at salafisternes politiske og økonomiske elite er med til at reformere islam i en mere liberal retning – og måske samtidig undergrave deres egen position.

Kapitlet om nye islamiske kanaler og formater viser måske bedst, hvordan islam tolkes i en nutidig kontekst, og præsenterer vigtige begreber og personligheder indenfor islam – eksempelvis be-

greberne *istifta* og *fatwa* samt eksempelvis personer som de radikale islamisters ideologiske forbillede Sayyid Qutb (d. 1966) og den mest magtfulde sheik i den sunnimuslimske verden i dag Yusuf al-Qaradawi. Dermed kan bogen også med stor fornøjelse læses med henblik på at opnå en bredere viden om islam i den arabiske verden i dag.

Børne- og ungdomsprogrammer er interessante for deres iboende islamisk inspireret tv-pædagogik. Den saudiske Ahmad al-Shuqayri laver ungdomstv, der fortolker Koranen i en nutidig kontekst og ser på andre samfund, som, han i højere grad mener, efterlever koranens forskrifter. Her er især Japan åbenbart et land, der på mange måder lever op til islams idealer om hygiejne, rationalitet, videnskabelighed, etik og åbenhed overfor andre kulturer. De saudiske satellitkanaler hører i øvrigt til de mere liberale kanaler, der prøver grænser af for, hvad der er muligt i en muslimsk kontekst. Omvendt er de doktrinære programmer i højere grad produceret i pluralistiske stater som Libanon. Al-Shuqayris tv er en form for prædiken, som har givet ”islamisk prædiken en renaissance, fordi den har vristet den islamiske reformisme ud af de autoritære staters klør”, som Skovgaard-Petersen skriver. Det er et interessant perspektiv, som understreges i alle foredrag, dvs. hvordan de panarabiske satellitkanaler er med til at underminere de autoritære staters autoritet og legitimitet og dermed var et bærende element i det arabiske forårs oprør i forskellige lande i Mellemøsten. De muslimske tv-prædikanter sammenlignes, med rette, med amerikanske *televangelists*. Parallellen er oplagt, også når det gælder televangelisternes opgør med traditionelle autoriteter og den karismatiske lederskikkelse, som tv-prædikanten også repræsenterer.

Spørgsmålet om ytringsfrihed diskuteres mere eller mindre direkte i alle seks kapitler. Hvad er muligt at tillade sig i en mellemøstlig virkelighed fra liberale til totalitære styresystemer, mellem

religiøs fundamentalisme og tolerance og frisind? *Jyllands-Postens* Muhammedtegninger er et spørgsmål, der har optaget mange satellitkanalers programflader af flere omgange. Analysen af de syriske tv-dramaer, især serien *Verdens Tag* i 30 afsnit, viser, hvordan *Jyllands-Postens* karikaturer både var anledning til kritik af tegningernes rationale, men samtidig også til ”betydelig arabisk-muslimsk selvkritik”, som Skovgaard-Petersen skriver. De syriske tv-dramaer er et kapitel for sig i mere end en forstand. De dominerer markedet for store tv-dramaer og ofte med en historisk baggrund, som *Verdens Tag*, der blander nutidige begivenheder med Ahmad ibn Fadlans beretning fra en rejse mod nord til det barbariske folk *rus* (vikingerne) i 921 beordret af kaliffen i Bagdad. Den syriske tv-industri er, som landet, i opløsning, og selvom der stadig laves tv-dramaer, er det på et lavt blus.

Islam på tv i den arabiske verden er interessant for et bredt publikum, som interesserer sig for, hvad der sker i den arabiske verden samfundsmæssigt og kulturelt. Tv i Mellemøsten er et *image mundi* på den arabiske verdens forhold til islam i dag, eller som Skovgaard-Petersen skriver, det er ”tv et sted, hvor samfundet fremstiller sig selv og debatterer sig selv”. Den er naturligvis især interessant for studerende på Mellemøstenstudier, religionsvidenskab og medievidenskab, hvor den sikkert vil blive læst flittigt i de kommende år. Det er en bog, man bliver klog af at læse, og det er vigtigt at understrege, for det er en stor udfordring at skrive indsigtfuldt, så et bredt publikum kan forstå og læse teksten samtidig med, at værket kan benyttes af både forskere og studerende som reference i artikler og opgaver.

Brian Arly Jacobsen, ph.d., adjunkt,
Institut for Tværkulturelle og Regionale Studier,
Københavns Universitet.